

# Schaktningsövervakning vid Gamla Tullhuset, Norrköping

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173, stadslager  
Gamla Tullhuset 1  
Norrköpings stad  
Norrköpings kommun  
Östergötlands län  
Östergötland

*Sigourney Nina Navarro*





# Schaktningsövervakning vid Gamla Tullhuset, Norrköping

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning L2009:7173, stadslager  
Gamla Tullhuset 1  
Norrköpings stad  
Norrköpings kommun  
Östergötlands län  
Östergötland

*Sigourney Nina Navarro*



Denna rapport har framställts av ett företag  
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001  
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:  
Stiftelsen Kulturmiljövård  
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås  
Tel: 021-80 62 80  
E-post: [info@kmmmd.se](mailto:info@kmmmd.se)

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2020

Samtliga foton av Sigourney Nina Navarro.

Omslag: Arbetsplatsen på Saltängsgatan. Foto från öster.

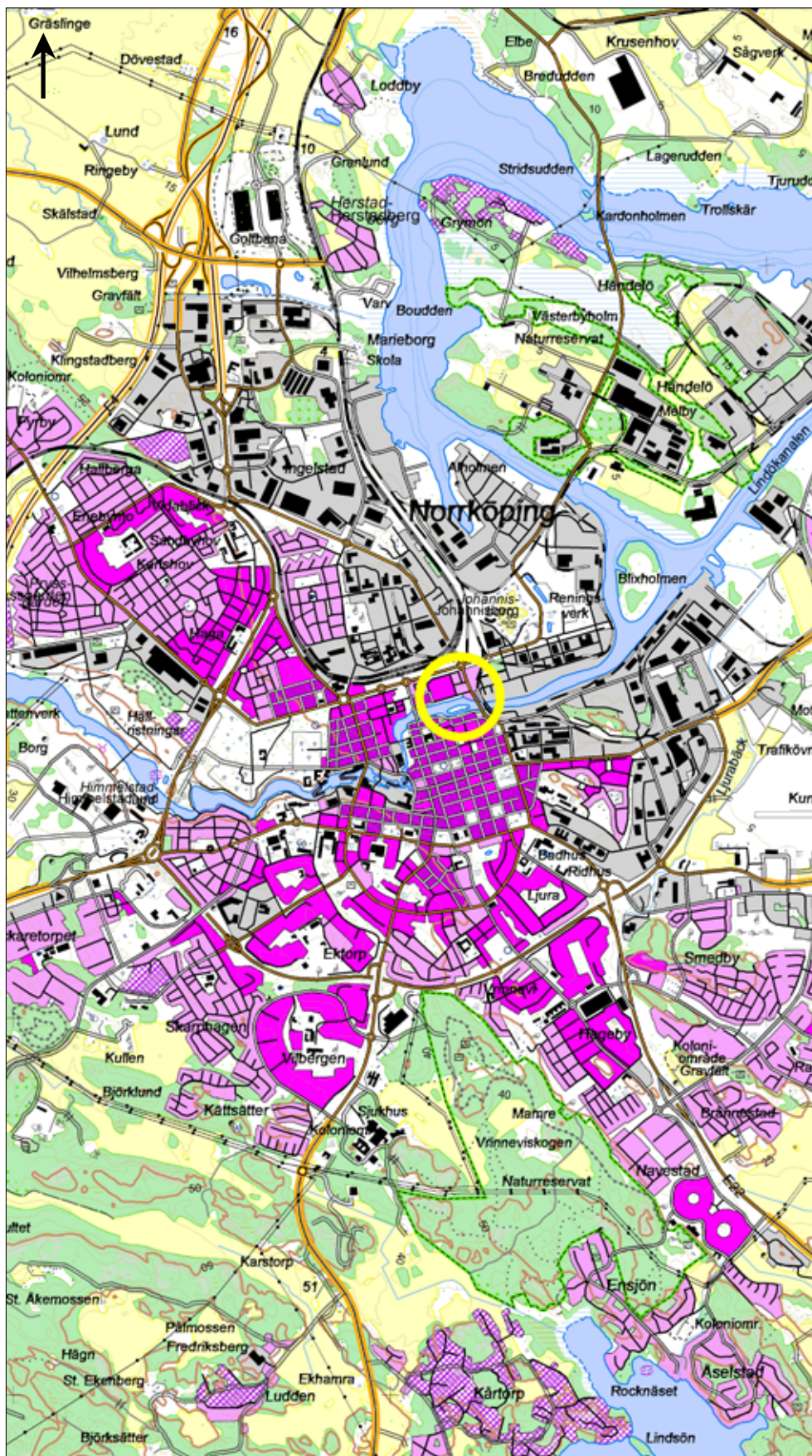
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)  
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.  
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 828988 och 850434.

ISBN 978-91-7453-999-8

# Innehåll

Sammanfattning .....	5
Inledning .....	5
Topografi och fornlämningsmiljö .....	6
Historisk bakgrund .....	7
Tidigare undersökningar .....	7
Syfte och målsättning .....	8
Metod och genomförande .....	8
Undersökningsresultat .....	8
Tolkning och utvärdering .....	10
Referenser .....	10
Litteratur .....	10
Tekniska och administrativa uppgifter .....	11
Bilagor .....	12
Bilaga 1. Schakttabell .....	12



Figur 1. Undersökningsområdet markerat med en gul ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

## Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utförde under två dagar i oktober 2020 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Saltängsgatan inom fastigheten Gamla Tullhuset 1, Norrköpings kommun, Östergötlands län. Platsen låg på gränsen till Norrköpings historiska stadslager.

Ett schakt grävdes i Saltängsgatan med en yta av cirka 60 m<sup>2</sup>. Inget av antikvariskt intresse påträffades vid undersökningen.

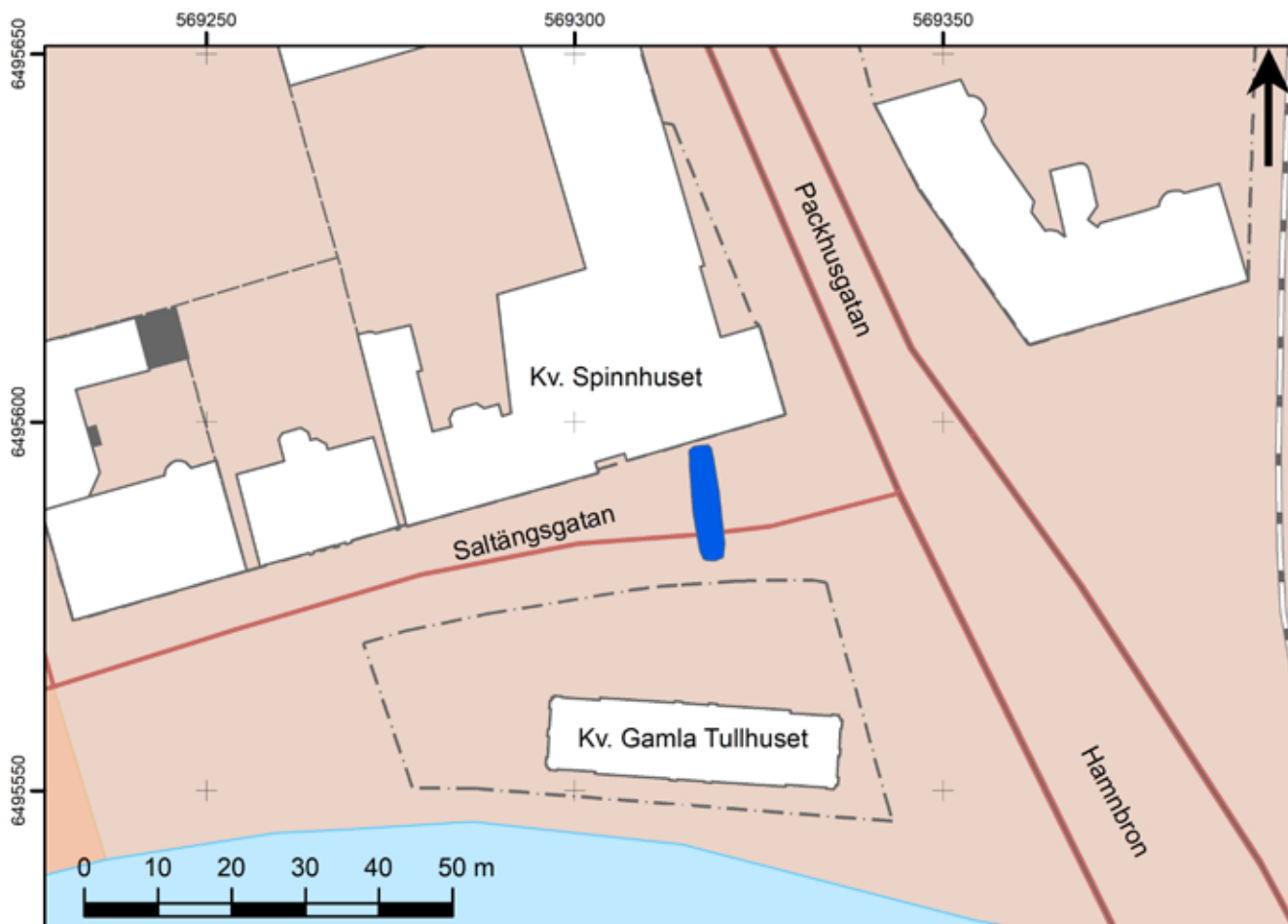
## Inledning

Under två dagar, den 3–4 oktober 2020, genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Saltängsgatan inom fastigheten Gamla Tullhuset 1, på gränsen till Norrköpings historiska stadslager. Undersökningen föranleddes av att Nodra AB skulle gräva ner en sprinklerservis från stamledning i Saltängsgatan och in till Gamla Tullhuset 1. Beslut om schaktningsövervakning fattades av Länsstyrelsen i Östergötlands län (dnr 431-12986-2020, beslutsdatum 2020-10-01) och bekostades av Nodra AB.

KM:s projektledare för undersökningen var Fredric Wirbrand. Fältarbetet utfördes av Sigourney Nina Navarro som även har sammanställt denna rapport.

## Topografi och fornlämningsmiljö

Det aktuella undersökningsområdet låg på den östra änden av Saltängsgatan, mellan kvarteret Gamla Tullhuset i söder och kvarteret Spinnhuset i norr (figur 2). Strax sydöst om området ligger Hamnbron. Saltängsgatan är en asfalterad bilväg som löper i öst-västlig riktning från Drottninggatan i väster till Packhusgatan i öster. Under medeltiden låg området inom den nordöstra gränsen av Norrköpings historiska stadslager, fornlämning L2009:7173.



Figur 2. Schaktet i Saltängsgatan. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.



## Historisk bakgrund

Den medeltida staden i Norrköping var belägen på båda sidor av Motala ström, vilket tillsammans med branta sluttningar, åsgenombrott/åsen och deltalandskap har satt sin prägel på det medeltida stadsområdet (Broberg 1984:53). Under andra halvan av 1500-talet upplevde Norrköping en kraftig expansion och blev rikets näst största stad vid 1600-talets mitt (Broberg 1984:6ff).

Kvarteret Gamla Tullhuset ligger i stadsdelen Saltängen, nordöst om Norrköpings äldsta kärnområde. Området som tidigare var åker- och ängsmark började bebyggas i början på 1600-talet efter anläggandet av Johannisborgs slott under hertig Johans tid, och kallades då Nya staden. I denna del av staden, som kom att bli stadens bättre område fram till 1800-talet, uppfördes bland annat Louis De Geers palats Stenhuset 1627 och Gamla Tullhuset 1784. Det utlovades flera frikostiga förmåner av hertig Johan i form av tolv års skattefrihet åt dem som bosatte sig där. I övergången till 1900-talet hade området fått ett mycket dåligt rykte varpå en stor del av den äldre bebyggelsen revs och ersättades av parkeringsplatser och kontorskomplex, framför allt under andra halvan av 1900-talet (Carlsson 2012:8).

Vid strömmens norra kaj, i Tullpackhuset, taxerades tullpliktiga handelsvaror innan försäljning och det förekom även korttidsförvaring inför besiktning och försäljning. År 1784 uppfördes Gamla Tullhuset som ett envånings stenhus och ersatte en äldre timmerbyggnad, och under 1800-talet tillkom ytterligare en våning och två flyglar (Kristensson 2018:37).

## Tidigare undersökningar

Vid en arkeologisk förundersökning sommaren 2011 i den östra halvan av kvarteret Spinnhuset påträffades bebyggelseslämningar och lämningar från 1600-talets mitt och fram till modern tid. Av 1600-talslämningarna framkom en enklare byggnad som möjligen har förstörts i en brand. Efter branden har området legat obebyggt eller använts för odling fram till 1800-talet då flera, större och kraftigare byggnader uppfördes. Här användes massorna från det intilliggande kvarteret Stenhuset i grundläggningen (Carlsson 2012).

Under en arkeologisk förundersökning hösten 2012 inom kvarteret Spinnhuset betecknades den arkeologiska potentialen i kvarteret som hög då flera lämningar i form av konstruktioner, anläggningar och kulturlager från 1600-talet och fram till modern tid påträffades. Av bebyggelseslämningar och lämningar som daterades till 1600-talet, vilket framkom i undersökningsytans nordvästra del, påträffades gårdsytor, golvlager och hantverksrester efter järnsmide och pälshantering. 1700-talsbebyggelseslämningar och -lämningar framkom i hela undersökningsytan, och bestod bland annat av odlingslager och en odlingslåda. Även spår efter verksamheten som ägde rum på det närliggande sockerbruket Planeten påträffades, med fynd av toppsockerformar och sirapskrukor. Träarbete har även förekommit i området då stora mängder med flis, näver och bark har påvisats (Lindeberg 2012).

En arkeologisk förundersökning utfördes nyligen i kvarteret Gamla Tullhuset, precis intill Gamla Tullhusets västra gavel. Här påträffades lämningar i form av en grundmur och påförda utfyllnadslager som bestod av raseringsmaterial och bränt material som har tolkats härröra de bränder som drabbade Norrköping i början av 1700-talet, då till exempel ryska soldater anföll staden 1719. I ett av de äldre utfyllnadslagren framkom flera keramikfynd av bland annat bitar från toppsockerformar av rödgods och en skärva från en sirapskruka som har daterats till 1700-talets andra hälft. Fynden ansågs vara rester efter sockertillverkningen från det närliggande sockerbruket Planeten som var i bruk under sent 1700-tal (Evertsson 2020).

## Syfte och målsättning

Syftet med undersökningen var att i första hand tillse att fornlämningen berördes i så liten omfattning som möjligt. Eventuella lämningar och kulturlager som framkom vid schaktningen skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Om det framkom lämningar eller kulturlager av större omfattning eller komplexitet än förväntat skulle borttagandet inte ske utan en förnyad tillståndsprovning enligt 2 kap. 12 § KML.

Då undersökningsområdet troligen skulle komma att grävas genom redan förstörda lager fanns en risk att välbevarade kulturlager och lämningar fortfarande låg kvar i marken.

En av de huvudsakliga målsättningarna med undersökningen var att identifiera de lämningar och kulturlager som fanns bevarade, samt identifiera vart dessa var bortschaktade.

## Metod och genomförande

Ett stort schakt grävdes i gatan där sprinkelservisen skulle läggas ner. Schaktet hade en yta på 15 × 4 meter och ett maximalt djup på ungefär 2,20 meter under dagens marknivå. Det sträckte sig från norra trottoaren, över gatan och till den södra trottoaren, strax framför infarten till Gamla Tullhuset.

Arbetet dokumenterades med kontinuerlig fotografering och beskrivning. Inmätningar av schaktet gjordes med RTK-GPS och manuellt.

## Undersökningsresultat

Stora delar av den uppgrävda ytan var sedan tidigare störda av olika markarbeten för elkablar och stora rör för gamla gasledning. Dessa framkom i nord-sydlig riktning genom hela schaktet och vid varierande djup (figur 3). Röret längst i norr hade ett djup av 2,00 meter (figur 4).

Enbart moderna fyllnadsmassor påträffades i schaktet. Bärlagret låg överst och bestod av grått sandigt grus längst i norr, vilket övergick till makadam mot söder. Makadamen var ungefär 0,40–0,45 meter djup och innehöll knytnävsstora stenar.

Strax under delar av makadamen, 2,50 meter söder om norra schaktkanten, framkom ett 1,20 meter brett segment av asfalt (0,07–0,10 meter tjockt) som sträckte sig från västra till östra schaktkanten. Asfalten låg över en sentida gata bestående av storgatsten som påträffades vid ungefär 0,60–0,70 meters djup under dagens marknivå och var 1,20 meter bred. Ytan med storgatstenarna var ungefär 20–25 m<sup>2</sup> stor (figur 5).

Under makadamen observerades moderna fyllnadsmassor av ljusbrun grusig sand, grått grus varpå en enslig tegelpanna framkom, naturgrus samt grå och gulorange sand. Slutligen i schaktbotten påträffades grå lera.

Schaktet saknade spår av arkeologiska lämningar.



*Figur 3. Spår efter markarbete. Flera stora rör syns i den norra delen av schaktet, intill kvarteret Spinnbuset. Jordkabel längst i söder är markerad med rosa sprayfärg, och ett gult rör för el syns strax intill. Foto från söder.*



*Figur 4. I bilden syns gamla rör för gasledning som idag innehåller fiberkablar. Olika moderna fyllnadslager syns även i profilväggarna. Foto från norr.*



*Figur 5. Sentida gata av storgatsten på norra delen av schaktet. Foto från nordöst.*

# Tolkning och utvärdering

Då det tidigare har grävts ner flera rör och ledningar i flera omgångar i denna del av Saltängsgatan bestod undersökningsområdet endast av större ytor.

En sentida gata av storgatsten som var täckt av gammal asfalt framkom vid undersökningen, dock påträffades inga fynd eller något av antikvariskt intresse.

## Referenser

### Litteratur

- Broberg, B. 1984. *Norrköping. Medeltidsstaden 50*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.
- Carlsson, R. 2012. *Kvarteret Spinnhuset*. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Sankt Johannes 96:1. Kvarteret Spinnhuset 5, 8, 9 och 14. Norrköpings socken. Norrköpings kommun. Östergötland. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2012:4.
- Evertsson, E. 2020. *Gamla Tullhuset i Norrköping*. Arkeologisk schaktningsövervakning inom fornlämning L2009:7173/RAÄ Sankt Johannes 96:1 (stadslager) i fastigheten Gamla Tullhuset 1, Norrköping stad och kommun, Östergötlands län. Rapporter från Arkeologikonsult 2020:3288.
- Kristensson, P. 2016. *Norrköpings gatunamn*. Andra upplagan. Klingsbergs förlag. Norrköping.
- Lindeberg, M. 2012. *Sockertillverkning, hantverk och odling på Saltängen. Lämningar från 1600-och 1700-talet i Kvarteret Spinnhuset*. Arkeologisk förundersökning inom fornlämning RAÄ 96 (stadslager) i kvarteret Spinnhuset, Norrköping stad och kommun, Östergötlands län. Rapporter från Arkeologikonsult 2012:2613.

## Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM20121
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-12986-2020, 2020-10-01
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202001368
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	3–4 november 2020
<i>Personal:</i>	Fredric Wirbrand (projektledare) Sigourney Nina Navarro
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Norrköping
<i>Socken:</i>	Norrköpings stad
<i>Fastighet:</i>	Gamla Tullhuset 1
<i>Fornlämning:</i>	L2009:7173, stadslager
<i>Fastighetskarta:</i>	64F 9GN Norrköping
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	N6495596–6495581/Ö569315–569320
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

## Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Markslag och topografiskt läge	Längd (m)	Djup (m)	Area (m <sup>2</sup> )	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
1	Schakt i bilväg och delar av trottoar	15	2,20	60	Inget av antikvariskt intresse	–	–	–